

Олеся Геращенко

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНФЛІКТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА: ПІДХОДИ І ОБМЕЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ

Мистецтво є вагомим чинником формування картини світу. Воно розвивається в контексті соціально-психологічних, політичних та економічних процесів суспільства, але й художня культура своєю чергою впливає на ці сфери. Отже, дослідивши механізми впливу візуального мистецтва XXI століття на розділене конфліктом громадське середовище, можна виявити універсальні важелі (підвалини) для миротворчості.

Надзвичайно актуальною зазначена вище проблематика є для сучасного українського суспільства. З огляду на відносну несподіваність військового конфлікту в Україні на початку 2014 року, який призвів до стрімкої поляризації в нашому суспільстві, можна зауважити, що суспільна думка не була готова до подібного виклику, а отже не мала швидких і дієвих механізмів превенції ситуації, яка склалась, чи щодо трансформації протистояння у всеукраїнській «полілог» з метою розроблення нового «життєздатного» суспільного договору.

З одного боку, є розуміння того, що процес примирення всередині країни буде довгим і важким з огляду на значну кількість постраждалих від конфлікту українців. З іншого боку, якщо за радикально малий час за допомогою пропаганди, інформаційних маніпуляцій та відповідного візуального ряду вдалося дегуманізувати одні групи людей в очах інших та навпаки, то ті самі механізми можна задіяти для впливу на суспільну свідомість у зворотному напрямку – терапії травми та налагодження порозуміння.

Позитивний досвід функціонування мистецького простору як платформи для налагодження діалогу між сторонами конфлікту, як, наприклад, у Балканських країнах чи на Близькому Сході, свідчить про теоретичну та практичну актуальність досліджень у цій сфері.

Ключові слова: емпатія, регуманізація, метафора, трансформація конфліктів.

Постановка проблеми. У межах цієї статті нас цікавить саме форма контакту з мистецтвом як діяльність і процес та ефективність цього контакту – якість, глибина та терапевтичний і виховний вплив твору мистецтва на особистість та середовище загалом. Мистецтво безпосередньо звертається до емоційної пам'яті людини, яка набагато сильніша, ніж раціональний спосіб освоєння дійсності. Чуттєво, емоційно сприйняті художні образи стають невідокремною частиною внутрішнього світу людини, а отже вони не лише впливають на думки й почуття, а й врешті-решт визначають поведінку людини. Тому художня культура здатна об'єднати людей навколо ідеалів та моральних цінностей. Мистецтво є приводом до спільного естетичного переживання, викликає почуття ідентифікації та належності щодо ідеалів.

Характер впливу художньої культури на людину та суспільство не можна спрощувати, зв'язки, що формуються, не завжди є прямими та очевидними. Вплив мистецтва важко однозначно

передбачити з огляду на його залежність від досвіду людини та аудиторії. Мистецтво не спроможне перетворити зло на добро, тому ми не можемо покладати відповідальність на мистецтво за соціальну дійсність, але, безумовно, воно допомагає людині подолати почуття трагічного, навчитися співпереживати, очищує і звільняє її від внутрішнього напруження. Отже, мистецтво має безумовний психотерапевтичний ефект, про який писав у своїй «Поетиці» ще Аристотель, а саме – має катарсичний вплив. Цей феномен, на нашу думку, і є однією з базових підвалин миротворчого потенціалу мистецтва в постконфліктних середовищах.

Стан наукової розробки проблеми. Тема терапевтичної та миротворчої ролі мистецтва в травматичних середовищах на сьогодні увійшла до сфери сучасного наукового інтересу. Але у вітчизняному науковому полі бракує культурологічних, соціологічних, психологічних та філософських осмислень і досліджень цієї проблематики. Необхідність осмислення цього

матеріалу на міждисциплінарному рівні зумовлена тим, що нині художня культура присутня як складова частина миротворчих ініціатив у сучасному світі та в Україні зокрема.

Уряди, міжнародні організації, академічні інституції, громадянське суспільство, художня спільнота та митці залучені в миротворчий процес чи то шляхом провадження державної політики, чи то проводячи відповідні дослідження, чи фінансуючи та підтримуючи мистецькі проекти. Багато митців є, по суті, миротворцями, висвітлюючи, осмислюючи та фіксуючи теми конфлікту, спротиву, правосуддя, надії, возз'єднання у своїй творчості, та промоутерами соціальних змін за допомогою художніх проектів.

Щодо поточного стану розробки теми в сучасному науковому дискурсі України варто зазначити, що загалом у культурологічній, філософській, соціологічній та психологічній літературі немає обґрунтованого цілісного розуміння миротворчої ролі мистецтва в сучасному суспільстві. Це підтверджує, що розробка зазначеної теми є актуальною та теоретично перспективною, а її нагальність викликана потребами сьогодення.

Водночас проблеми миротворчої ролі мистецтва є надзвичайно актуальними в сучасних англомовних дослідженнях, дотичних до конфліктології, а також культурології, соціології, психології та мистецтвознавства. Розробляти науково цей напрям почали приблизно 20 років тому, але найбільшої активності він набув саме останнім часом. Про це свідчить багато матеріалів тематичних професійних конференцій, оприлюднених у профільних виданнях.

Утім, теми соціальної функції мистецтва, психології мистецтва, катарсису, зв'язку ідеології і мистецтва, виховної функції мистецтва мають тривалу історію дослідження як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці. Праці Р. Арнхейма, Л. Виготського, П. Бурд'є, В. Беньяміна, М. Маклюєна та Дж. П. Ледерака стали теоретико-методологічним підґрунтям цієї статті.

Мета статті. У межах здійснення культурологічного аналізу миротворчої функції мистецтва, що актуалізується в постконфліктних середовищах у XXI столітті, мета статті полягає в послідовному комплексному аналізі миротворчої (терапевтичної) функції мистецтва, основних принципів і тенденцій у її становленні в контексті сучасних соціокультурних процесів у постконфліктних середовищах, щоб довести на прикладах методологічну значущість застосування в культурологічному дискурсі «миротворчої функції мистецтва» на рівні понятійного узагальнення.

Виклад основного матеріалу. З'ясовуючи, яким чином мистецтво може сприяти трансформації конфліктів, зауважимо, що використання терміна «трансформація», а не, скажімо, «врегулювання або вирішення конфліктів» безпосередньо пов'язано з природою конфліктів як таких. Її добре ілюструє метафора моря з його припливами та відпливами. Вирішувати конфлікт – це аналізувати одну-єдину хвилю, що нарощує свою міць і розбивається об скелі чи берег, а трансформувати конфлікт – це поглянути на картину ширше, усвідомивши (розвиваючи нашу метафору), що морська гладина буває спокійною і передбачуваною, навіть заспокоїливою. Але періодично різні природні, сезонні і кліматичні чинники поєднуються і породжують сильні хвилювання на його поверхні. Тобто спроба трансформації конфлікту – це прагнення розібратися не стільки в кожному епізоді конфлікту окремо, скільки в якості складників загальної картини.

Джон Поль Ледерак, американський науковець, автор 22 книжок з відновлення миру та медіації, пропонує таке визначення: «Трансформація конфліктів є *розумінням і відгуком на наростання та затухання* соціального конфлікту як *життєдайних* можливостей для розробки конструктивних процесів змін, що знижують насильство, примножують справедливість в безпосередній взаємодії та суспільних структурах і реагують на реальні проблеми у людських стосунках» (Ледерак 2016, с. 12). Тобто мається на увазі здатність розуміти конфлікт позитивно, віддавати належне його потенціалу спонукати перетворення, які на часі, і здатність суспільства чи окремих громад відгукнутись на цей виклик так, щоб максимально використати цей позитивний потенціал.

Зрозуміло, що людські конфлікти, так чи інакше, є в кожній групі чи громаді. У цьому процесі мистецтво має потенціал «налаштувати» на контекст, який виявиться конструктивним, сформувати спільну реальність для людей з різним світоглядом і ставленням до ситуації. Як сказав щодо цього данський математик, поет, філософ та художник Піт Хайн: «Мистецтво – це творчий процес, який проходить крізь усі суспільні галузі та дозволяє вирішити проблеми, які не можуть бути вирішені експліцитно до тих пір, поки вони не вирішені» (цит. за: Preble 1973, с. 14).

І підхід до роботи з конфліктом має охоплювати всі рівні людської взаємодії: рівень особистості, рівень стосунків між особистостями, рівень структури, тобто державних установ, та рівень культури (Ледерак 2016, с. 23).

У цьому аспекті *на особистому рівні* для людини у складних умовах конфлікту важливо каналізувати свою злість, впоратися з болем, пройти процес зцілення, відчути надію.

Наприклад, твори експресіоністів, мотивами яких найчастіше є біль та крик, дають людині змогу побачити власні злість та розпач, і цей стан катарсису, тобто очищення під впливом «подібних ефектів», спрацьовує терапевтично. Наслідки катарсичного переживання можуть бути соціальними за своєю природою. Катарсис може викликати у людини бажання міркувати та діяти. У межах своїх метафізичних можливостей катарсис сприяє перетворенню людини на соціальну індивідуальність.

Водночас реакція на катастрофічні події в критичних випадках може набувати патологічних форм, а саме – бути відтермінованою. Найбільш руйнівною властивістю психіки у зв'язку з цим є те, що, коли мова йде про спогади, минуле і сьогодні відрізняються, тоді як у повторенні вони злиті воедино таким чином, що минуле не дозволяє суб'єкту ясно бачити сьогодні.

На думку Олександра Еткінда, радянського психолога, а пізніше американського історика культури, «співвідношення між горем і виробництвом відмінностей можна визначити, використовуючи відсторонення... Як творча варіація повторюваного минулого, відсторонення здатне перемогти

пов'язаний з ним механізм вічного повторення травматичної пам'яті» (Еткінд 2016, с. 328). Саме відсторонення рятує життя людини, яка перебуває у скорботі, від нападів міметичного горя, тому що воно наслідуює втрату, але не відтворює її. Відмінності між травматичною пам'яттю про минуле і будь-яким її симуляком не менш важливі, ніж їхні подібності, щоб достовірно відрізнити уявну конструкцію від справжньої.

Цей феномен ілюструють роботи донецького художника Сергія Захарова (Мурзілки). Під час окупації Донецька Сергій малював на фанері карикатури на «героїв-ополченців» і таємно розміщував їх у людних місцях міста. За це його було заарештовано окупаційною владою на півтора місяця, тричі його виводили на розстріл. Свій досвід художник передав у серії графічних робіт «Діра. Серпень чотирнадцятого». Вони являють собою серію коміксів (рис. 1). Автор каже, що ця форма мистецтва є «найпотужнішою річчю, позаяк у ній переплітаються візуальне і вербальне сприйняття» (Онищенко 2017).

Опинившись на підконтрольній Україні території, художник згадував, що робота над серією малюнків-спогадів про пережите допомагала йому впоратись із травматичним досвідом.

На рівні стосунків мистецтво позитивно трансформує взаємини, пропонуючи глядачам простір для діалогу та сприяючи виникненню

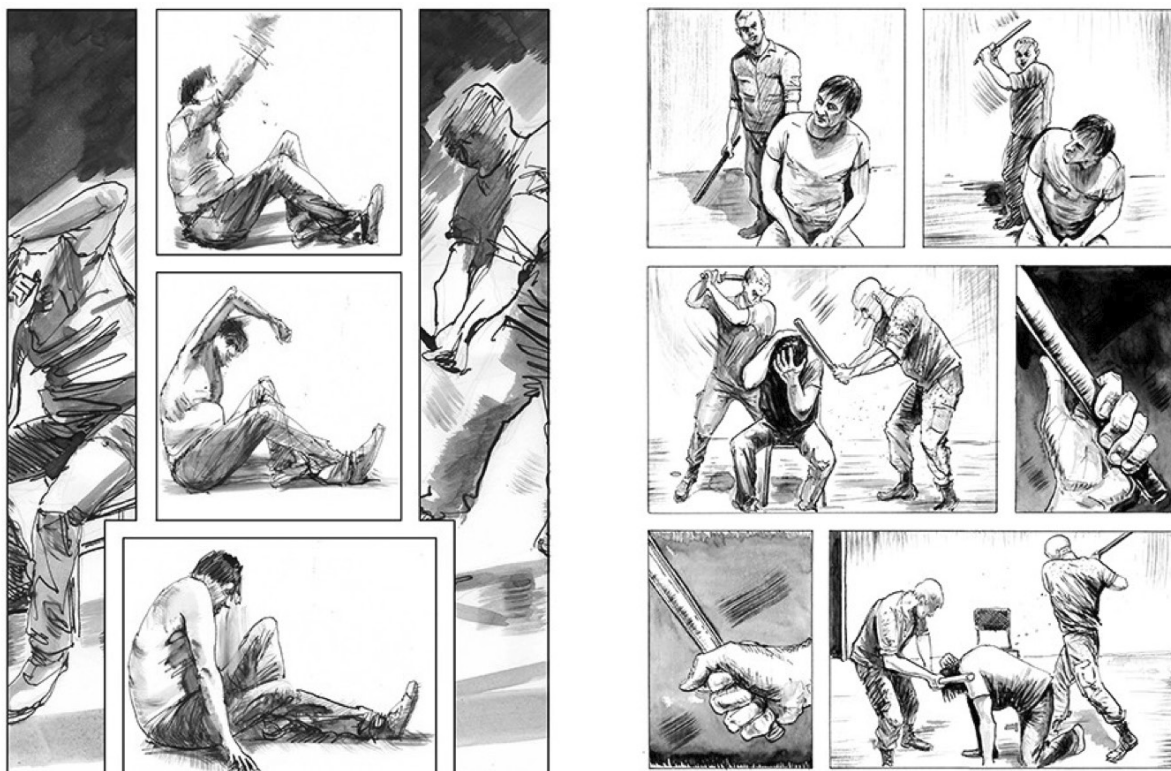

Рис. 1. Фрагменти графічного роману Сергія Захарова «Діра» (2016)
Джерело: http://books.lutasprava.com/index.php?route=product/product&product_id=62

почуття емпатії до опонента. Коли ми маємо на меті стимулювати діалог та раціоналізувати його, правильним «обрамленням» для цього процесу може стати концептуальне мистецтво. Воно апелює переважно до розуму, є провокативним і спонукає до обміну думками. Вдалою ілюстрацією цієї тези може бути робота Марини Абрамович «Взуття вирушення», яка являє собою величезні кам'яні черевики (рис. 2). Під час експозиції кожен відвідувач виставки міг відчутти, що полишати рідне серцю – це як рухатись у кам'яному взутті – неможливо, і боляче намагатись. Цей досвід «через тіло» – достатньо вагомий привід відчуття емпатію до людей, які були змушені полишити свої домівки внаслідок військових конфліктів у їхніх країнах.

Ще один приклад перформансу, що залучає глядачів і пропонує досвід «через тіло», – це проєкт #onvacation (у відпустці), який платформа культурних ініціатив «Ізоляція» у травні 2015 року представила на венеційському біенале. 6 травня 2015 року активісти окупували павільйон держави, яка сама є окупантом. Художники в уніформі з написом «у відпустці» (on vacation) запрошували відвідувачів приміряти військову уніформу і зробити «селфі» в одному з павільйонів російської делегації. Акція була задумана як пряма цитата на «зелених чоловічків», які окупували український Крим у 2014 році, стверджуючи, що вони перебувають «у відпустці» (рис. 3).

Команда «Ізоляції» визнає, що вони не лише здійснили окупацію павільйонів країни-окупанта, але й вели підривну діяльність, закликаючи глядачів виставки приєднатися до окупації. Також

організатори акції використовували всі можливі форми пропаганди – від поширення друкованої продукції та соціальних медіа до лобювання висвітлення акції в міжнародних медіа та культурних інститутах. Цитуючи декларовану анонімність військової агресії Російської Федерації проти України, автори проєкту закликали глядача

Рис. 2. Перформанс Марини Абрамович «Взуття вирушення»

Джерело: Ruven Afanador, Marina Abramovic for New York Magazine (<https://www.pinterest.com/pin/371335931761220287/>)

Рис. 3. Культурна інтервенція #onvacation на біенале у Венеції. 2015

Джерело: https://ru.espreso.tv/article/2016/06/09/dva_goda_yzgnanyua_kak_doneckaya_quotyzyolacyyaquot_prodolzhaet_otkryvat_ukraynu_myru

не лише актуалізувати особисте розуміння окупації, але й оцінити вплив медіа в сучасній військовій агресії (Тарасова 2016).

Потенціал візуального мистецтва сприяти трансформації конфліктів *на структурному рівні* розкривається найповніше, коли відповідні художні висловлювання підвищують обізнаність людей щодо актуальних проблем, які можуть стати або вже стали причинами конфлікту, допомагають знайти адекватний спосіб визнати страждання сторін, залучених у конфлікт, пропонують спосіб впоратися з відчуттям сорому та провини, допомагають запобігати структурному насильству, тобто несправедливості, яка вбудована в саму структуру суспільства. Структурне насильство, приховане в межах соціальних інститутів, призводить до незбалансованих життєвих можливостей. Звісно, як наслідок, суспільство тяжітиме до поляризації та конфліктів.

Гіркою ілюстрацією протистояння структурному насильству художньо став проєкт «Клубніка Андріївна», ініційований у квітні 2014 року художницею-перформеркою Алевтиною Кахідзе. За допомогою малюнків, навмисно виконаних нібито в дитячій манері, художниця розповідала про буденне життя своєї матері в так званій «ДНР», у текстах і малюнках художниця описувала її як Клубніка Андріївна. Проєкт переривався трагічною смертю матері, яка сталася на блокпосту 16 січня 2019 року. А у квітні 2019 року тодішній міністр соціальної політики Андрій Рева дозволив собі безапеляційні різкі заяви щодо мешканців тимчасово окупованих районів Донбасу. Художниця Алевтина Кахідзе відповіла на висловлювання малюнком із зображенням її матері, яка померла в черзі на контрольному пункті в'їзду-виїзду. Матір зображено зі словами: «Пане міністре, їй не вистачило терпіння, вона померла» (рис. 4).

Візуальне мистецтво як засіб передавання особистого досвіду, коли наочно і правдиво, найбільш безпосередньо відображується особиста історія – це потужний спосіб акцентувати проблему, регуманізувати іншого, підвищити обізнаність стосовно певних конфліктних загроз. Водночас художники можуть представити в найкоротший термін найширшій аудиторії поточні результати рефлексії на ситуацію, яка набуває форми загрозливої або, навпаки, обнадійливої, відрефлексувавши настрої, які можуть актуалізуватися у дезінтегрованому суспільстві.

Доречною ілюстрацією думки можуть слугувати декілька муралів, зроблених у серпні 2017 року у Північній Ірландії (рис. 5). Виявилось, що близько 40 % людей віком до 25 років не мають щонайменшого уявлення про так звані *The Troubles*

(конфлікт на етнічно-політичному ґрунті, що тривав з кінця 1960-х років аж до підписання Белфастівської угоди у 1998 році). Це призводить до так званої «втрати пам'яті про шкоду», романтизації конфлікту, попри те, що протягом тридцяти років конфлікту у Північній Ірландії загинуло понад 3500 осіб. Оскільки спорадичні акти насильства є в країні й сьогодні, такі мурали інформують молодь щодо загрози потенційної ескалації, працюють превентивно.

Очевидно, що *на культурному рівні* мистецтво сприяє регуманізації, толерантності, формуванню нової «інклюзивної» суспільної ідентичності, надихає конструктивно переосмислити нове майбутнє або прийняти спільне болісне минуле.

Серед найсучасніших прикладів культурної інтервенції, яка торкається питань суспільної ідентичності, – робота художника Barbudaz, яка зображує короля екологічного карнавалу і трансліє дух міста (рис. 6). Її було представлено на дослідницькій резиденції «3. Міст: Ідентичність-2018». Протягом трьох тижнів у Маріуполі працювала група молодих художників у пошуках нових ідей для міста. За цей час об'єктами досліджень для учасників проєкту стали і міські пляжі, і металургійні гіганти, і морський порт, і музеї Маріуполя та Сартани, і навіть старий цвинтар. Учасники підкреслюють: щоб надихнутись, їм було важливо започаткувати діалог із усім і всіма, хто представляє місто.

Показовим з точки зору трансформаційної потужності є проєкт чернівецької художниці Ірини Каленик «Інтервенція», розпочатий у 2014 році (рис. 7). Мисткиня вибудовує власний погляд на події минулого і сьогодення нашої країни. Вона пропонує читати їх не в хронологічній послідовності, а так, ніби історія невідступно присутня поруч у вигляді пам'яті образів та смислів. Так відбувається взаємопроникнення: теперішнє живиться подіями минулого і водночас ми постійно втручаємося в його тканину, щоб зіткати власну історію про самоідентифікацію.

Підсумовуючи, зазначимо, що для сталого миру підхід до роботи з конфліктом має охоплювати всі рівні людської взаємодії: рівень особистості, рівень стосунків між особистостями, рівень структури, тобто державних установ, та рівень культури.

І візуальне мистецтво – чудовий посередник у цьому процесі, адже художній простір створює передумови, а точніше – є безпечним середовищем, щоб особистості з травматичним досвідом змогли висловити або втілити (побачити втіленим) його, а сторонні глядачі – відчутти емпатію. А завдяки своїй прогностичній функції

Рис. 4. Артпроект Алевтини Кахидзе «Клубніка Андріївна»

Джерело: <https://hromadske.ua/ru/posts/hudozhnica-alevtina-kahidze-podarila-hromadske-kartinu-pamyati-svoej-mamy>

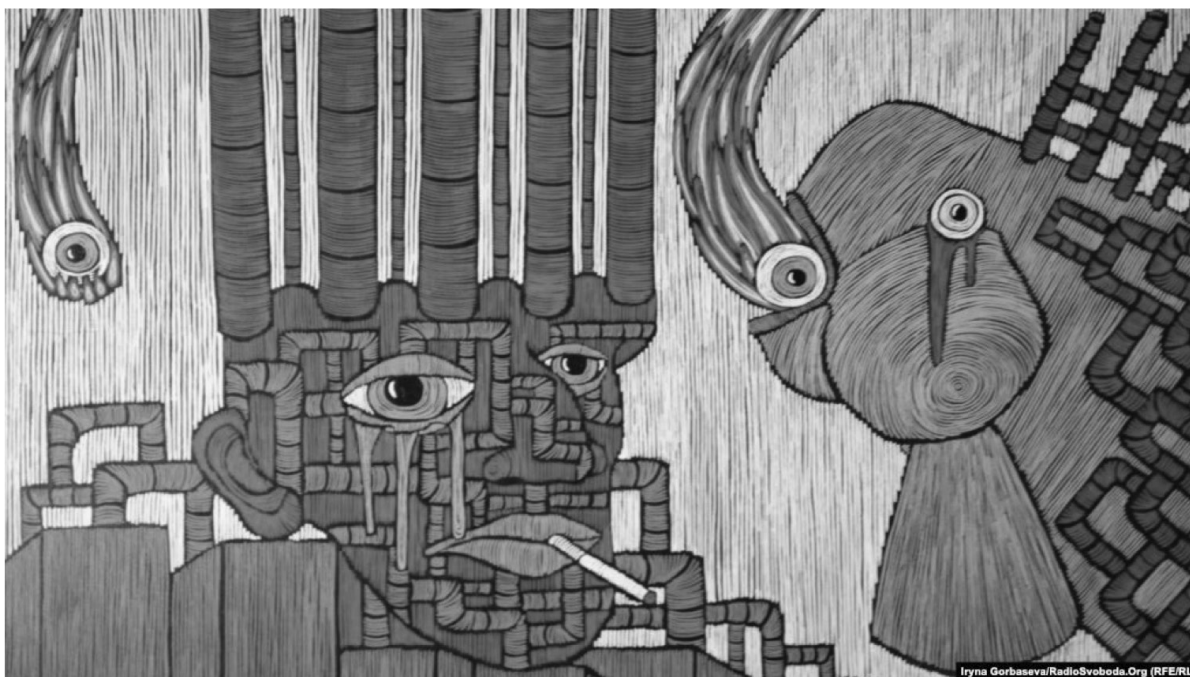
Рис. 5. Муралі в Північній Ірландії. 2017

Джерело: <https://www.euronews.com/2017/03/29/the-changing-faces-of-northern-ireland-s-murals>

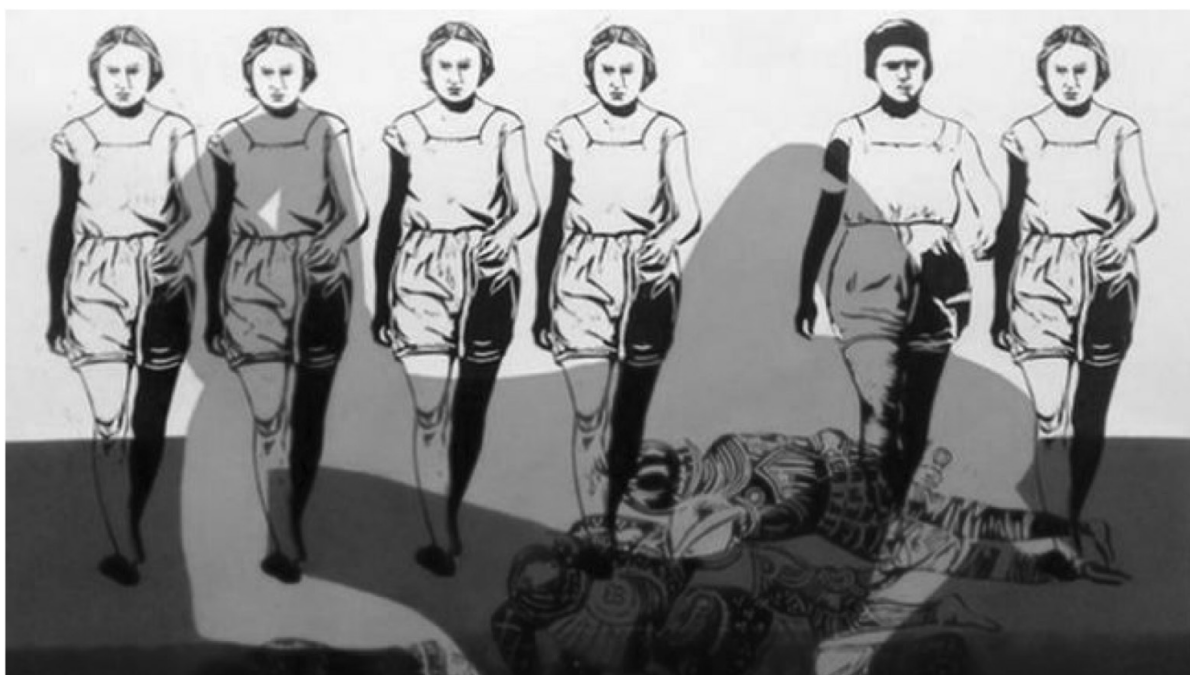
мистецтво може сприяти створенню нових інтегративних цінностей, які можуть стати основою ефективних соціальних змін.

Наприклад, дев'ятиповерхівка в Авдіївці, яка за роки війни через своє розташування (загороджує Авдіївку зі східного краю) прийняла на себе шквал снарядів, відтоді, як австралійський художник Гвідо ван Хелтен виконав на східній

стіні будинку портрет місцевої вчительки української мови та літератури Марини Марченко, стала ще й художнім об'єктом: мурал обернений у бік окупованого Донецька (рис. 8). Вираз обличчя жінки транслює спокійну впевненість у власній правді. Попри те, що чоловіка героїні було важко поранено у 2014 році, попри тривалу загрозу обстрілів, вони залишаються на своїй рідній землі.

Рис. 6. Barbudaz. «Король екологічного карнавалу». Індустріальний стиль стимпанк
Джерело: <https://www.radiosvoboda.org/a/29609023.html>

Рис. 7. Артпроект Ірини Каленик «Інтервенція»
Джерело: <https://inkyiv.com.ua/2018/01/khroniki-vtorzheniya/>

Такі особисті історії, представлені художньо, викликають емпатію та згуртовують громаду.

Звісно, існують обмеження щодо застосування візуального мистецтва для умиротворення. Наприклад, візуальне мистецтво само по собі неспроможне здійснити необхідні перетворення, але, ставши значущим компонентом системи заходів із розбудови миру, ефект синергії може дати суттєві зрушення. Або мистецтво може вражати надмірно, або недостатньо, або збурювати насильство (бути аж надто контроверсійним).

Також на сприйняття глядача і його потрактування мистецького висловлення можуть впливати його очікування та те, наскільки значення сформовані тим, що глядач бачив попередньо. Крім того, існує загроза перетворення мистецтва в політичну зброю та зброю пропаганди. Водночас за етичного та свідомого використання миротворчого потенціалу візуального мистецтва воно може сприяти віднайденню справжнього сталого миру.

Висновки. Підхід до врегулювання конфліктів за останні двадцять років зазнав суттєвих змін. Дискурс еволюціонував з обговорення питання вирішення конфлікту до конфліктної трансформації. У цьому контексті підвищується значення міждисциплінарного підходу до розуміння конфлікту, осмислення його в мистецтві, до мейнстрімного політичного дискурсу додається

соціально-психологічна перспектива. Це резонує з сучасними миротворчими практиками, до яких, крім політичних та економічних аспектів, долучаються ідеї щодо ідентичності, відчуття належності та мобільності.

Мистецтвознавці, культурологи, психологи, соціологи та самі митці підходять до процесу миротворчості відповідно до їхніх професійних компетенцій. Візуальне мистецтво має свою власну логіку, мову, засоби вираження, інтерпретативні рамки. Отже, нова парадигма осмислення результатів впливу мистецтва на особисту і суспільну свідомість у постконфліктному середовищі потребує нового міждисциплінарного підходу.

Базована на мистецькому підході миротворчість вимагає міждисциплінарних компетенцій щодо функціонування художньої культури в суспільстві, традиційних міжнародних відносин та експертизи в галузі суспільного розвитку. Проте діалог між зазначеними групами спеціалістів майже не відбувається і, з огляду на його важливість, потребує послідовних зусиль із подолання інформаційного розриву та заохочення крос-секторальної взаємодії. Сучасні миротворці мають використовувати потенціал мистецького сектору, який охоплює не тільки митців, а й мистецтвознавців, кураторів галерей, арттерапевтів, істориків мистецтва, осіб, які визначають культурний курс розвитку, культуртрегерів тощо.

Рис. 8. Мурал австралійського художника Гвідо ван Хелтена «Вчителька» в м. Авдіївці (Донецька обл., Україна)
Джерело: <https://www.unian.ua/society/1573788-avstralietsi-stvoriv-u-avdijivtsi-mural-z-portretom-mistsevoji-vchitelki.html>

Миротворці в сучасних постконфліктних середовищах мають краще розуміти, що можуть використовувати різні форми візуального, літературного, виконавського мистецтва, а також відповідні культурні контексти. Отже, митці, які працюють

у сфері миротворчості, можуть бути ефективнішими, якщо їхні компетенції охоплюватимуть конфліктний аналіз, підходи до превенції, вирішення та трансформації конфліктів та базові концепції, як-от медіація, переговори, діалог тощо.

Список використаної літератури

- Августин Аврелій. Сповідь. Київ : Основи, 1996. 319 с.
- Біблер В. Культура. Діалог культур. Київ : Дух і Літера, 2018. 368 с.
- Выготский Л. Психология искусства. Москва : Азбука-Аттикус, 2016.
- Газзанига М. Кто за главного? Свобода воли с точки зрения нейробиологии. Москва : АСТ, 2017. 368 с.
- Гумбрехт Г. У. Производство присутствия. Чего не может передать значение. Москва : Новое литературное обозрение, 2006. 184 с.
- Гуссерль Э. Лекции по феноменологии внутреннего сознания времени. *Собр. соч.* Т. 1. Москва : Гнозис, 1994. 192 с.
- Джуліман Е. Примирення. Вказівники вздовж шляху. Київ : Ультрадрук, 2018. 288 с.
- Захаров С. Діра : Графічний роман / [текст Сергія Мазуркевича]. Київ : Люта справа, 2016. 112 с.
- Ледерак Дж. П. Маленька книжка з трансформації конфліктів. Good Books, 2016. 64 с.
- Ледерак Дж. П. Розбудова миру. Стале примирення в розділених суспільствах. Київ : Дух і Літера, 2019. 250 с.
- Муазі Д. Геополітика емоцій. Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2018. 184 с.
- Онищенко О. Сергей Захаров: «Я хотел, чтобы меня услышали и хоть немного по-другому относились к своей судьбе». *Дзеркало тижня*, 2017, 19 марта. URL: <https://zn.ua/columnists/ya-hotel-chtoby-menya-uslyshali-i-hot-nemnogo-po-drugomu-otnosilis-k-svoey-sudbe-242683.html> (дата звернення: 10.03.2020).
- Ортега-и-Гасет Х. Эстетика. Философия культуры. Москва : Искусство, 1991. 588 с.
- Рамачандран В. Мозг рассказывает. Что делает нас людьми. Москва : Карьера Пресс, 2017. 422 с.
- Тарасова Д. Два роки вигнання. Як донецька «Ізоляція» продовжує відкривати Україну світу. *espresso.tv*. 09.06.2016. https://espresso.tv/article/2016/06/09/dva_roky_u_vygnanni_yak_donecka_quotizolyasiyaquot_prodozvhuje_vidkryvaty_ukrayinu_svitu (дата звернення: 10.03.2020).
- Хайдеггер М. Основные проблемы феноменологии. Санкт-Петербург : Высшая религиозно-философская школа, 2001. 445 с.
- Хренов Н. Публика в истории культуры. Феномен публики в курсе психологии масс. Москва : Аграф, 2007. 496 с.
- Эткинд А. Кривое горе: Память о непогребенных. Москва : Новое литературное обозрение, 2016. 328 с.
- Arnheim R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye. Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1975.
- Bennett J. Empathic Vision: Affect, Trauma and Contemporary Art. Stanford University Press, 2005.
- Benjamin W. The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility, and Other Writings on Media. Harvard University Press, 1936.
- Botton A., Armstrong J. Art as Therapy. Phaidon, 2013.
- Bourdieu P. The Love of Art: European Art Museums and Their Public. Stanford, CA, 1991.
- Herman A. Visual Intelligence. Boston : Houghton Mifflin Harcourt, 2016.
- Kim S., Kollontai P., Yore S. Mediating Peace: Reconciliation through Visual Art, Music and Film. Cambridge Scholar Publishing, 2014.
- Lederach J.-P. The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace. Oxford University Press, 2005.
- McLuhan M. War and Peace in the Global Village / design/layout by Quentin Fiore, produced by Jerome Agel. 1st ed. Bantam, NY : reissued by Gingko Press, 2001.
- Preble D. Man creates art creates man. McCutchan Publishing Corp., 1973. 431 p.

References

- Arnheim, Rudolf. 1975. *Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Augustinus Sanctus. 1996. *Confessiones [Spovid]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Benjamin, Walter. 1936. *The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility, and Other Writings on Media*. Harvard University Press.
- Bennett, Jill. 2005. *Empathic Vision: Affect, Trauma and Contemporary Art*. Stanford University Press.
- Bibler, Vladimir. 2018. *Culture. Dialogue of Cultures*. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
- Botton, Alain de, and John Armstrong. 2013. *Art as Therapy*. Phaidon.
- Bourdieu, Pierre. 1991. *The Love of Art: European Art Museums and Their Public*. Stanford, CA.
- Djuliman, Enver. 2018. *Peacebuilding. Signs Along the Way*. Kyiv: Ultradruck [in Ukrainian].
- Etkind, Alexander. 2016. *Crooked sorrow: memory of unburied*. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].
- Gazzaniga, Michael. 2017. *Who's in Charge?: Free Will and the Science of the Brain*. Moscow: AST [in Russian].
- Gumbrecht, Hans Ulrich. 2004. *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey*. Stanford University Press.
- Heidegger, Martin. 2001. *Basic problems of phenomenology*. Saint Petersburg: Vysshaya religiozno-philosofskaya shkola [in Russian].
- Herman, Amy E. 2016. *Visual Intelligence*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- Husserl, Edmund. 1994. *Lectures on phenomenology of internal time consciousness*. Moscow: Gnosis [in Russian].
- Khrenov, Nikolai. 2007. *Public in Culture History*. Moscow: Agraf [in Russian].
- Kim, Sebastian, Pauline Kollontai, and Sue Yore. 2014. *Mediating Peace: Reconciliation through Visual Art, Music and Film*. Cambridge Scholar Publishing.
- Lederach, John Paul. 2005. *The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace*. Oxford University Press.
- _____. 2016. *Little Book on Conflict Transformation*. Good Books [in Ukrainian].
- _____. 2019. *Building Peace. Sustainable peacebuilding in divided societies*. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
- McLuhan, Marshall. 2001. *War and Peace in the Global Village, design/layout by Quentin Fiore, produced by Jerome Agel; 1st ed. Bantam, NY; reissued by Gingko Press*.
- Moisi, Dominique. 2018. *The Geopolitics of Emotion*. Kyiv: Bright Star Publishing [in Ukrainian].
- Onyshchenko, Oksana. 2017. Sergei Zakharov: "I wanted to be heard so they would address their destiny differently". *Dzerkalo*

- tyzhnya, March 19. https://zn.ua/columnists/ya-hotel-chtoby-menya-uslyshali-i-hot-nemnogo-po-drugomu-otnosilis-k-svoey-sudbe-242683_.html [in Russian].
- Ortega y Gasset, José. 1991. *Aesthetics. Philosophy of Culture*. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
- Preble, Duane. 1973. *Man creates art creates man*. McCutchan Publishing Corp.
- Ramachandran, V. S. 2017. *The Tell-Tale Brain: A Neuroscientist's Quest for What Makes Us Human*. Moscow: Kariera Press [in Russian].
- Tarasova, Daria. 2016. "Dva roky vyhnannia. Yak donetska «Izoliatsiia» prodovzhuie vidkryvaty Ukrainu svitu." https://espreso.tv/article/2016/06/09/dva_roky_u_vygnanni_yak_donecka_quotizolyaciyaquot_prodovzhuye_vidkryvaty_ukrayinu_svitu [in Ukrainian].
- Vygotsky, Lev. 2016. *The Psychology of Art*. Moscow: Azbuka-Attikus [in Russian].
- Zakharov, Serhii. 2016. *Dira* : Graphic novel. Kyiv: Liuta Sprava [in Ukrainian].

Olesya Geraschenko

VISUAL ART: FACILITATED CONFLICT TRANSFORMATION. APPROACHES AND LIMITATIONS OF THE INSTRUMENT

This article provides an analysis of the art approach towards transformation of conflict, suggests a possible application of the method at different stages of the peace-building process, and grounds a conclusion as for the need to review approaches towards the later problem in Ukraine in terms of inclusion of the artistic approaches in the day-to-day conflict transformation routine.

The topicality of the mentioned problem has a special meaning nowadays, considering that the state of Ukraine is apt for new bouleversements. In the circumstances of internal and external turbulence, a conclusion of a new social contract is crucial, but at the same time the current conflict status prevents both individuals, groups, and government institutions from addressing current social problems rationally and in consolidation with the society.

Visual art resonates with a private or collective experience allowing new means of acceptance as well as perceptual rectification and conceptualization of the experience associated with conflict. Central to the idea of conflict transformation is the need to challenge perceived identities and interests that are viewed as threats. In line with this, John Paul Lederach suggested that the framework of conflict transformation should include all levels of human interaction: the level of personality, the level of interpersonal relations, the structural level, and the cultural level. This article suggests the theoretical and methodological analysis of the conflict transformation through the prism of artistic expressions and characterizes their influence on each level of the conflict.

Art does not have the potential to convert evil into good, therefore one may not shuffle off the burden for the existing social reality on to it. At the same time, art obviously assists a person in overcoming tragic feelings, teaches empathy, catharsizes and releases inner tensions. It is this the cathartic influence that we believe is a phenomenon which is one of the cornerstones of the peace-building potential of art in the post-conflict areas. The transformational approach is about looking and seeing, rather than resolving. And the visual art has a potential to set a creative platform that can both tackle issues that cause polarization and alter social structures and relationship patterns which resulted in the break-down.

The forms of contemporary visual art do not solely reflect the reality. They preserve their role as a sort of particular intervention which provides additional dimensions to the social milestone. Thus an observer receives an impulse to determine his/her own position in the dilemma of the surrounding reality. And such self-awareness is the root of all change. As to the extent that our perception of externals is related to a deeper vision of our own natures, to this exact extent our own actions will be changed. And since peace means a change from unpeaceful to peaceful relations, it is the very source of peace.

Keywords: empathy, rehumanization, metaphor, conflict transformation.

Матеріал надійшов 17.03.2020

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)